

- سرشناسه : افی، علیرضا، ۱۳۳۸ -
- عنوان و نام پدیدآور : مکاسب محرمة / علیرضا اعرافی؛
ترتیب سید آقا - حسن حسینی، جواد ابراهیمی.
- مشخصات نشر : ۱. افی، عرفان، ۱۳۹۶.
- مشخصات ظاهری : ج.
- شابک : دوره: ۸-۶-۹۵۶۹۱-۶۰۰-۹۷۷؛
ج: ۴: ۷-۱۱-۸۵۴۲-۶۰۰-۹۷۸؛ ۱۹۰۰۰ ریال.
- یادداشت : کتابنامه؛ همچنین به صورت ریزه.
- مندرجات : ج: ۱. اعیان نجس. ج: ۲. اعیان نجس. ج: ۳. داد
و ستد با کالاهای دارای منفعت حرام. ج: ۴. محرمات
علوم. ج: ۵. محرمات علوم. ج: ۶. محرمات علوم.
- شناسه افزوده : حسینی، سید آقا حسن، ۱۳۵۳ -
- شناسه افزوده : ابراهیمی، جواد، ۱۳۵۶ -
- موضوع : معاملات (فقه)
- موضوع : *Transactions (Islamic law)
- موضوع : کسب و کار حرام
- موضوع : *Business, Illicit
- رده بندی کنگره : ۶م الف / ۱۹۰ BP
- رده بندی دیویی : ۲۹۷ / ۳۲۷
- شماره کتابشناسی ملی : ۴۳۰۳۳۳۷

علیرضا اعرافی

مکاسب محرمة ۴

محرمات علوم ۱

تقریر: سید احسن حبیبی، جواد ابراهیمی

نشر اشراق و عرفان

کاسب محرمه ۴ (محرمات علوم ۱)

علیرضا عرفانی

تقریر سید آقا حسن حسینی، جواد ابراهیمی
ناشر مؤسسه اشراق و عرفان
ویراستار عباسعلی مردی
امور هنری حمید بهرامی
نوبت و تاریخ چاپ اول / زمستان ۱۳۹۶
لیتوگرافی، چاپ و صحافی سازمان چاپ و نشر
شمارگان ۱۰۰۰ نسخه
قیمت ۱۰۰۰ تومان

کلیه حقوق برای مؤسسه اشراق و عرفان محفوظ است

ISBN : 978-600-8542-11-7

www.eshragh-erfan.com

تلفن: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۰

info@eshragh-erfan.com

نماینده: ۰۲۵-۳۷۷۴۸۵۴۱

آدرس: ایران، قم، خیابان معلم، معلم ۸، کوچه شهید محقق، پلاک ۵۹

کانال تلگرام: @EshraghErfan

فهرست

۵	فهرست
۱۷	سخن مؤسسه
۱۹	پیش‌گفتار
۲۵	مقدمه

بخش اول: مقدمات نوع چهارم مکاسب محرمه/ ۲۷

۲۹	فصل اول: قاعده حرمت تکسب با اعمال حرام
۳۰	بحث اول: کلیات
۳۰	۱. پیشینه بحث
۳۰	دوره متقدمان
۳۲	دوره متأخران
۳۳	دوره معاصر
۳۴	۲. اجاره، فرد غالبی تکسب با اعمال محرم
۳۵	بحث دوم: بررسی حکم تکسب با محرمات
۳۶	الف) حکم تکلیفی

- ۳۶ ادله قاعده حرمت تکسب با کارهای حرام
- ۳۷ ۱. حکم عقل به قبح اجاره برای معصیت
- ۳۹ ۲. فحواى ادله امر به معروف و نهی از منکر
- ۴۵ ۳. قاعده اعانه بر اثم
- ۴۸ ۴. روایت نبوی «إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ ثَمَنَهُ»
- ۵۰ ۵. حرمت تسبیب به حرام
- ۵۲ ۶. روایت تحف العقول
- ۵۲ جمع بین ادله حرمت تکلیفی
- ۵۳ (ب) حرام وضعی
- ۵۴ ۱. مالیت نه اشتغال حرام
- ۵۴ ۲. آیه «وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ»
- ۵۷ ۳. امتناع تسلیم و تسلّم فعل حرام
- ۵۷ ۴. نبوی «إِنَّ اللَّهَ إِذَا حَرَّمَ شَيْئًا حَرَّمَ ثَمَنَهُ»
- ۵۷ جمع بندی ادله بطلان تکسب با اعمال حرام
- ۵۹ بحث سوم: فروع
- ۵۹ ۱. تکسب با کارهای مکروه
- ۶۰ ۲. منحصر نبودن تکسب به اعمال حرام در اجاره
- ۶۱ ۳. شمول بحث نسبت به گونه های مختلف تکسب
- ۶۱ ۴. نسبت رواج تکسب به اعمال حرام
- ۶۲ ۵. تکسب با کارهای حرام به عنوان ثانوی و حکومتی
- ۶۵ ۶. تکسب با اعمال جایزه عنوان ثانوی و حکومتی
- ۶۵ ۷. تعدد کارهای حرام
- ۶۶ گزاره های فقهی مربوط به تکسب با افعال حرام

فصل دوم: مقدمات بحث صغروی ۶۷

۱. ضرورت تبویب مناسب در مباحث فقهی ۶۷
۲. دلایل طرح عناوین حرام در مکاسب محرمه ۶۸
۳. تعداد عناوین مورد بحث ۶۸
۴. دسته‌بندی عناوین حرام ۷۰
۵. نظام‌سازی دینی از طریق مباحث فقهی ۷۲
- الف) بحث تک‌گزاره‌ای ۷۳
- ب) تنظیم گزاره‌های مرتبط در یک عنوان ۷۳
- ج) تحلیل و نظر داذی کلان فقهی ۷۴
- د) تطبیق نظریه ارزش‌های اخلاقی و مبانی کلامی اسلام ۷۴
- هـ) کشف نظر اسلام ۷۵
- نکاتی درباره نظام‌سازی ۷۵
۱. تشکیکی بودن نظام‌سازی ۷۵
۲. نظام‌سازی، حرکت فکری‌آئی ۷۵

بخش دوم: حفظ کتب ضلال / ۷۷

فصل اول: کلیات ۷۹

۱. مفهوم‌شناسی واژه‌های بحث ۷۹
- الف) حفظ ۷۹
- ب) کتاب ۸۰
- ج) ضلال ۸۳
۱. محدوده ضلال ۸۳
۲. نسبت بین ضلال و باطل ۸۴

۲. پیشینه بحث ۸۵
- جایگاه بحث کتب ضلال در فقه ۸۸
- الف) غنائم جنگی ۸۸
- ب) مکاسب و بیع ۸۸
- حاصل دوم: بررسی ادله ۹۱
- الف) آیات ۹۱
۱. آیه لهو والحديث ۹۱
- ۱-۱. اشراء ۹۲
- ۲-۱. لهو ۹۸
- ۳-۱. دلت آیه بر حرمت ۱۰۵
- حاصل کلام آیه شریفه ۱۰۷
۲. آیه اجتناب از قوای ۱۰۷
۱. مفهوم شناسی واژه های میل ۱۰۹
۲. استدلال به آیه شریفه ۱۲۰
۳. تنبیها ت ذیل آیه شریفه ۱۲۳
۳. آیه مسجد ضرار ۱۲۶
۱. استدلال به آیه شریفه ۱۲۷
۲. بررسی استدلال ۱۲۸
۳. حاصل بحث در آیه ۱۳۰
۴. آیات افتراء ۱۳۰
- الف) بقره: آیه ۷۹ ۱۳۰
- ب) طه: آیه ۶۱ ۱۳۵
۵. طه: آیه ۹۷ ۱۳۷

۱۳۸.....	۶. آیات دوری از مجالس استهزاء آیات الهی.....
۱۴۱.....	جمع‌بندی و نقد استدلال به آیات.....
۱۴۲.....	(ب) روایات.....
۱۴۲.....	طایفه اول: روایات تعلیم، تسنین و تکلم در باب ضلال.....
۱۴۲.....	۱. صحیحہ اَبی عُبَیْدَہ حَدَّاء.....
۱۴۳.....	۲. روایت عَبْدِ الرَّحْمَنِ.....
۱۴۳.....	۳. روایت یُونُسِ الْقَدَّاح.....
۱۴۴.....	۴. روایت هِشَامِ بْنِ سَالِم.....
۱۴۹.....	جمع‌بندی استدلال به روایات دسته اول.....
۱۴۹.....	طایفه دوم: روایات سببیت فساد.....
۱۴۹.....	۱. روایت عَلِیِّ بْنِ شُعْبَةَ (تحف العنل).....
۱۵۴.....	۲. روایت عبد الملک بن اعین.....
۱۶۲.....	جمع‌بندی ادله روایی.....
۱۶۳.....	(ج) عقل.....
۱۶۳.....	تقریر اول: لزوم قلع ماده فساد.....
۱۶۴.....	دیدگاه‌های مختلف درباره تقریر اول.....
۱۶۵.....	نقد تقریر اول.....
۱۶۶.....	جمع‌بندی و حاصل تقریر اول.....
۱۶۶.....	تقریر دوم: وجوب دفع ضرر محتمل.....
۱۶۷.....	نکاتی درباره قاعده دفع ضرر محتمل.....
۱۶۹.....	دامنه شمول حکم عقل.....
۱۷۱.....	حاصل تقریر دوم.....
۱۷۱.....	جمع‌بندی ادله.....

فصل سوم: فروعَات ۱۷۳

۱. قواعد اضلال و هدایت ۱۷۳
- الف) عناوین اضلال و اعانه بر ضلال و اضلال ۱۷۵
- یک. مفهوم عناوین ۱۷۵
- دو. حکم عناوین ۱۷۷
- ب) عناوین ذیل هدایت ۱۷۹
- واحد. هدایت (روش وعظ و نصیحت) ۱۷۹
۲. مع ضلال ۱۸۲
۳. عروض عناوین ۱۸۴
- یک. تزامن حکام و صالح ۱۸۵
- دو. بررسی اولیّه با ثبوت حکم استثنائات ۱۸۶
- گزاره‌های فقهی مربوط به حفظ کتب ۱۸۸
- الف) حکم فقهی اضلال ۱۸۸
- ب) حکم مفاهیم مرتبط با اضلال ۱۸۸
- ج) حکم حفظ و نگهداری کتب ضلال ۱۸۹
- د) حکم شرایط مرتبط با اضلال ۱۹۰
- ه) حکم شیوه‌های مواجهه با نشر محتوای ضلال ۱۹۱

بخش سوم: حق تألیف/۱۹۵

فصل اوّل: کلیات ۱۹۷

۱. مفهوم‌شناسی ۱۹۸
- الف) تعریف حقوق معنوی ۱۹۸
- ب) مفهوم‌شناسی حق تألیف ۱۹۹

تعریف حق	۲۰۰
تقسیمات حق	۲۰۱
تفاوت حق، ملک و حکم	۲۰۳
عناصر حق تألیف	۲۰۵
تعریف مال	۲۰۶
انواع اموال	۲۰۹
۲. پیشینه بحث	۲۱۴
الف) پیشینه فرافقهی	۲۱۴
۱. پیشینه حقوقی	۲۱۵
۲. سابقه موضوع در میان قدما	۲۱۶
ب) پیشینه فقهی	۲۱۸
آراء فقها درباره مشروعیت حق تألیف	۲۱۹
فصل دوم: بررسی ادله	۲۲۳
الف) ادله شرعی بودن حق تألیف	۲۲۳
۱. مالیت حق تألیف	۲۲۳
۱-۱. صدق عرفی مالیت	۲۲۴
۲-۱. سیره عقلا	۲۲۵
۳-۱. عقل	۲۲۸
اشکالات دلیل اول	۲۳۱
۲. قاعده حرمت اضرار به دیگران	۲۳۵
۳. حرمت اختلال نظام	۲۳۷
۴. استفاده از اختیارات ولایت فقیه	۲۴۳
جمع‌بندی ادله مثبتة	۲۴۵

۲۴۷.....	ب) ادله نافی شرعی بودن حق تألیف
۲۴۷.....	۱. حرمت کتمان علم
۲۵۱.....	۲. مالکیت و تسلط خریدار بر قالب مادی آثار
۲۵۳.....	۳. مالکیت اوصاف تابع مالکیت اعیان
۲۵۵.....	۴. عدم تعلق ملکیت به امور انتزاعی
۲۵۶.....	۵. امضاء نشدن حق تألیف از سوی شرع
۲۵۶.....	اصل ادله حق تألیف
۲۶۱.....	فصل سوم: فروعات
۲۶۱.....	۱. شرط عدم انتشار بنا بر نفی حق تألیف
۲۶۳.....	۲. معامله حق تألیف
۲۶۴.....	۳. معامله اثری که هنوز تولید نشده
۲۶۵.....	۴. دامنه زمانی حق تألیف
۲۶۸.....	۵. اقتباس و نسخه برداری از اثر
۲۶۹.....	الف) اجازه صاحب اثر
۲۷۰.....	ب) استناد مطلب به صاحب اثر
۲۷۴.....	گزاره های فقهی مربوط به حق تألیف

بخش چهارم: بیع مصحف / ۲۷۷

۲۷۹.....	فصل اول: کلیات
۲۸۰.....	۱. مفهوم شناسی
۲۸۰.....	الف) مصحف
۲۸۱.....	مصحف در لغت
۲۸۲.....	مصحف در اصطلاح

۲۸۳	(ب) واژه‌های متناظر.....
۲۸۳	۱. قرآن.....
۲۸۵	۲. کتاب.....
۲۸۶	۳. فرقان.....
۲۸۶	۴. ذکر.....
۲۸۷	۵. ثبی.....
۲۸۷	(ج) کریرهای مصحف در قرآن و روایات.....
۲۸۹	۲. پیشینه بیع مصحف.....
۲۸۹	الف) پیشینه بیع مصحف (فراقه‌هی).....
۲۹۳	ب) پیشینه خاص فقہ.....
۲۹۹	فصل دوم: بررسی ادله.....
۲۹۹	الف) روایات مانعه.....
۳۰۰	۱. روایت عبد الرحمان بن سیابه.....
۳۰۳	۲. موثقه سماعة بن مهران.....
۳۰۵	۳. روایت عثمان بن عیسی.....
۳۰۶	۴. روایت عبدالله بن سلیمان.....
۳۰۸	۵. روایت جراح مدائنی.....
۳۰۹	۶. روایت دوم سماعة بن مهران.....
۳۱۰	نتیجه بررسی روایات مانعه.....
۳۱۱	ب) روایات مجوزه.....
۳۱۱	۱. صحیحه روح بن عبدالرحیم.....
۳۱۵	۲. صحیحه ابی بصیر.....
۳۱۶	۳. روایت عنبسه.....

۴. صحیحہ عبد الرحمن بن ابی عبد اللہ ۳۱۸
- ج) جمع بندی روایات ۳۲۰
۱. حمل نہی بر تنزیہ ۳۲۰
- مناقشہ راہ حل اول ۳۲۱
- پاسخ مناقشہ ۳۲۲
۲. حوازی بیع مصحف مدون ۳۲۲
- ملاحظات راہ حل دوم ۳۲۳
۱. ترجیح روایات جواز بیع مصحف ۳۲۸
- مناقشہ راہ حل سوم ۳۳۰
- نتیجہ گیری ۳۳۰
- فصل سوم: فروعات بیع مصحف** ۳۳۳
۱. حکم وضعی بیع مصحف ۳۳۳
- نہی مولوی، نہی ارشادی ۳۳۴
۲. متعلق حکم، خطوط یا ورق قرآن ۳۳۸
۳. بیع سورہا و اجزاء قرآن ۳۳۹
۴. فروش آیات قرآن موجود در کتب و تفاسیر ۳۴۱
۵. فروش ترجمہ قرآن ۳۴۳
۶. بیع احادیث قدسی ۳۴۷
- تفاوت حکم مصحف با حدیث قدسی ۳۴۷
۷. حکم بیع روایات ۳۵۰
۸. بیع نرم افزارهای قرآنی ۳۵۲
- الف) قرآن دیجیتالی ۳۵۲
- ب) قلم قرآنی ۳۵۵

۹. حکم سایر معاملات با مصحف ۳۵۵
- الف) جواز ۳۵۶
- ب) ممنوعیت ۳۵۶
- ج) تفصیل بین معاملات معوض و غیر معوض ۳۵۶
- بررسی احتمالات ۳۵۶
۱۰. معاوضه مصحف به مصحف ۳۵۷
- یک سعه مبادله ۳۵۸
- دو جوان مبادله ۳۵۸
- بررسی احتمالات رتبه‌گیری ۳۵۹
۱۱. بیع معجم‌های لفظی و موضوعی قرآن کریم ۳۶۰
- الف) ممنوعیت بیع معجم ۳۶۰
- ب) جواز بیع معجم ۳۶۱
۱۲. بیع مصحف با خط غیرعربی ۳۶۲
- الف) دیدگاه اهل سنت ۳۶۴
- ب) دیدگاه فقهای شیعه ۳۶۶
- ج) بررسی حکم تبدیل خط مصحف ۳۶۷
- قول اول: جواز نگارش مصحف با خط غیرعربی ۳۶۷
- قول دوم: حرمت تغییر خط ۳۷۰
- د) بررسی حکم بیع مصحف با خط غیرعربی ۳۷۴
۱۳. اخذ اجرت برای کتابت و چاپ مصحف ۳۷۴
- الف) اجرت کتابت قرآن ۳۷۵
- ب) اخذ اجرت برای چاپ قرآن ۳۷۶
- ج) اخذ اجرت برای آموزش قرآن ۳۷۷

۳۸۰.....	(د) اجرت تلاوت و قرائت قرآن
۳۸۱.....	۱۴. فروش مصحف به کافر.....
۳۸۳.....	(الف) دیدگاه فقهای اهل سنت
۳۸۴.....	(ب) دیدگاه فقهای شیعه
۳۸۵.....	(ج) بررسی ادله حرمت بیع مصحف به کافر.....
۳۸۵.....	اول، مرسله «الاسلام یعلو ولا یعلی علیه»
۳۹۴.....	دوم، عدم تملک کافر للمسلم
۳۹۷.....	سوم، تنگی حرمت مصحف
۴۰۳.....	پنجم، تنجیه مصحف
۴۰۷.....	جمع بندی بیع مصحف به کافر.....
۴۰۸.....	فروعات بیع مصحف به کفار.....
۴۰۸.....	۱. فروش کتب ادعیه به کفار
۴۱۰.....	۲. بیع روایات به کفار.....
۴۱۰.....	۳. اوراق حاوی اسامی مقدّس
۴۱۲.....	گزاره های فقهی بیع مصحف
۴۱۳.....	کتابنامه
۴۱۳.....	(الف) کتاب ها
۴۳۴.....	(ب) مقالات
۴۳۵.....	نمایه ها
۴۳۵.....	نمایه آیات
۴۴۱.....	نمایه اصطلاحات
۴۵۱.....	نمایه اشخاص

سخن نویسنده

پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی، رسالت حوزه‌های علمیه را دوچندان کرده است؛ نظام اسلامی برای تأمین پشتوانه تئوریک خود به منظور تصمیم‌گیری و اجرا باید مبانی علمی لازم را در اختیار داشته باشد، و این عرصه‌ای است که حوزه علمیه در کنار دیگر مجامع علمی باید در آن نقش فعال داشته باشد؛ زیرا بدون گسترش مرزهای علوم اسلامی به مباحث نوپدید و تولید علوم انسانی با رویکرد اسلامی، این نیاز پاسخ مناسب نمی‌یابد. ضرورت مباحث علمی به منظور پاسخگویی به مطالبات روزافزون و برحق جامعه دینی، از گام‌های اجتناب‌ناپذیر است که در نظر داشت؛ اولاً: تحولاتی جدید در مجموعه‌ی دانش بشری به‌ویژه علوم انسانی رخ داده است؛ ثانیاً: زندگی انسان معاصر به واسطه پیشرفت علوم و فناوری‌های جدید، دستخوش تطوراتی شگرف شده است؛ ثالثاً: شکل‌گیری نظام اسلامی، فرصت مناسبی را فراروی جامعه دینی قرار داده است تا به اهداف خود دست یابد؛ از این رو سرعت‌بخشیدن به فعالیت‌های علمی حوزوی به منظور توانمندسازی نظام اسلامی در این باره ضروری می‌نماید.

«مؤسسه اشراق و عرفان» که فعالیت خود را از سال ۱۳۸۶ با نظارت علمی و

ریاست عالی آیت الله اعرافی آغاز کرده است، در عین تأکید بر اصالت های حوزوی، سعی در رفع نیازمندی های معرفتی انسان معاصر دارد؛ از این رو مأموریت های خود را «پژوهش در زمینه فقه های نو و فلسفه های مضاف، بر مبنای روش اجتهادی در راستای نظام سازی اسلامی»، «پرورش پژوهشگران صاحب نظر در عرصه فقه های نو و فلسفه های مضاف و نظام سازی اسلامی» و «جمع آوری، تنظیم و نشر ریاست عالی مؤسسه» قرار داده است تا بتواند به ایفای نقشی مؤثر در این مجال بپردازد. کتاب گرانسنگ «مکاسب» اثر خاتم المجتهدین شیخ مرتضی انصاری، در طول سالها، مدام مورد شرح و حاشیه نگاری فقهای شیعه قرار گرفته و این کتاب به با حق ماندگار اوج اتقان و نضج یافتگی فقاقت در مکتب تشیع است، محور بحث های خارج فقه حوزه علمیه بوده است. مجموعه حاضر، تقریر درس های خارج فقه استاد اعرافی است که طی هشت سال تحصیلی (از سال ۱۳۸۵ تا سال ۱۳۹۳) در حوزه علمیه قم ارائه شده و علاوه بر انعکاس ابداعات و نوآوری های استاد اعرافی در خلال بحث «مکاسب محرمة» در نظم و تبویب نوع چهارم از انواع مکاسب محرمة (التکسب بالاعمال المحرم) ساختاری بدیع را پیشنهاد و عرضه نموده است.

مؤسسه بر خود لازم می داند از آیت الله اعرافی که پس از ارائه دروس، در ادامه مراحل مختلف تقریر دروس، ارزیابی تقریرات را صبورانه ادامه داد، تشکر نماید؛ نیز از تلاش های حجة الاسلام احمد عابدین زاده در مدیریت تقریر مکاسب و نظارت بر آن و همچنین زحمات حجج اسلام جواد ابراهیمی، سید آقا حسین حسینی و کریم پورنجف در تقریر دروس تقدیر می نماید.

امید است صاحب نظران و اندیشوران حوزه و دانشگاه، مؤسسه اشراق و عرفان را به منظور بهبود تولیدات علمی آینده، از نظرات و پیشنهادات سازنده خود محروم نسازند.

پیش‌گفتار

یکی از ابواب فقه در باره احکام معاملات، کتاب مکاسب است. بخشی از این کتاب بیان و بررسی مسائلی است که مکاسب محرمه نام گرفته است. مباحث این بخش در جنبه‌های مختلفی مهم است؛ برای مثال موضوعاتی مانند غیبت و دروغ در این بخش آمده که فقها در ابواب دیگر فقه به آن‌ها نمی‌پردازند؛ از این رو مسائلی که در این کتاب مطرح می‌شود. شاید به همین علت است که چینش و ساختار کتاب مکاسب محرمه در کتاب‌های فقهی یکسان نیست و بخش‌بندی‌های گوناگونی یافته است. مشهورترین کتاب مکاسب، نوشته محقق حلی رحمته‌الله است که مکاسب حرام را به پنج نوع تقسیم کرده است:

اعیان نجس؛ معامله با اعیانی که به علت حرمت هدف از استفاده، از آنها، حرام شده‌اند؛ اعیان فاقد منفعت؛ تکسب با کارهای حرام و تکسب با واجبات.

پس از وی، فقهای بسیاری از روش او تبعیت کردند و مباحث مکاسب محرمه را با همین شیوه چیدند. یکی از آن بزرگان شیخ مرتضی انصاری رحمته‌الله است که بر اساس همین تقسیم‌بندی، توانست یکی از دقیق‌ترین آثارش را

در فقه استدلالی پدید آورد. فقها به کتاب المکاسب او توجه کرده و شرح‌ها و حاشیه‌های فراوانی بر این کتاب نوشته‌اند. امروزه نیز برخی از فقها این کتاب را محور درس خارج خود قرار می‌دهند.

استاد آیت‌الله اعرافی - دام ظلّه - از فقیهانی است که سال‌ها در درس خارج خود، مکاسب محرمه را تدریس کرده است. ایشان هرچند در تقسیم مکاسب از شیوه شیخ انصاری رحمته‌الله تبعیت کرده اما در جزئیات آن ابداعاتی داشته‌اند. گروه برانسجام بخشیدن به مباحث کتاب، می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد ادب فقهی جدیدی شود. با توجه به این امر، گروهی از شاگردان ایشان، بدین‌ترتیب درس خارج فقه مکاسب محرمه ایشان دست‌یازیده و اقدام به انتشار آن کرده‌اند.

چنان‌که اشاره شد، این کتاب، ادعایات و ویژگی‌هایی نسبت به دیگر کتاب‌های مکاسب محرمه دارد؛ برخی از ویژگی‌های این کتاب در طرح و بیان مباحث به شرح ذیل است.

۱. در این کتاب، نوع اول (اعیان نجس) به دو قسم حیوانات و غیرحیوانات تقسیم شده و تکسب با حیوانات در مجامع جداگان‌های آمده است. این تقسیم موجب یک‌پارچگی بیشتر مطالب و زمینه‌ساز ایجاد باب فقهی جدیدی به نام «تکسب با حیوانات» و «احکام حیوانات» می‌شود.

۲. عناوین نوع چهارم در مکاسب شیخ انصاری رحمته‌الله به صورت القبای تنظیم شده ولی در این کتاب بر اساس موضوعات به هفت گروه تقسیم شده‌اند. این تقسیم مزیت‌هایی دارد؛ از جمله ضمن انسجام مطالب هر گروه، قواعد کلی برای آن‌ها به دست می‌آید به طوری که هر گروهی می‌تواند باب فقهی جدیدی تشکیل دهد؛ البته این تقسیم عقلی نیست و گروه‌ها و عناوین آن قابل افزایش است. این گروه‌ها عبارت‌اند از:

الف) محرمات آداب تجارت: این گروه شامل عناوین حرامی است که در تجارت از آن‌ها نهی شده، که شامل تطیف، غش و نجش است.

ب) محرمات علوم: این گروه به دو دسته عناوین مربوط به حوزه نشر و عام غریبه تقسیم می‌شود. عناوین حوزه نشر شامل حق تألیف، کتب ضلال و بیع مصحف و عناوین علوم غریبه شامل تنجیم، سحر و قیافه است.

ج) محرمات هنر: این گروه شامل عناوینی است که به جنبه زیبایی‌خواهی انسان مربوطند و شامل تزئین و پوشش مردان با ابریشم و طلا، حلق لحنیه، تصویر و غذاست. عناوین تزئین در مباحث مکاسب محرم‌های که متداول است، مطرح نشده و فقط موازین از محرمات آن مثل تدلیس ماشطه بحث شده است؛ ولی در این کتاب با طبع عنوان تزئین، ابتدا اصل استحباب تزئین ثابت، سپس محرمات آن به دور کامل بیان و رسی شده است.

د) محرمات روابط میان فردی: این گروه شامل عناوینی است که به حوزه عام روابط اجتماعی میان انسان‌ها مربوط می‌شوند؛ البته برخی از عناوین روابط میان فردی در حیطه خاصی مانند سیاست، و اقتضای مطرح هستند که این عناوین ذیل باب فقهی مربوط به خود مطرح می‌شوند. در اینجا فقط از عناوینی بحث می‌شود که در همه حوزه‌های اجتماعی کاربرد دارند. عناوین این بخش عبارت‌اند از: سب مؤمن، نیمه، نیاچه، تشبّه به جنس مخالف، تشبیب، قیادت، غیبت و کذب.

ه) محرمات سیاست: در این گروه، عناوینی مطرح شده است که به محرمات روابط مکلف با سلاطین جور مربوط می‌شود و عبارت‌اند از: قبول ولایت سلطان جور، معونة الظالمین، معامله جوائز سلطان جور و معامله خراجیات سلطان جور.

و) محرمات ورزش و بازی: در این گروه عناوین مربوط به بازی و سرگرمی

مطرح می شود که عبارت اند از: لهو و لعب و قمار.

۳. محرمات روابط اداری: در این گروه عناوین حرام مربوط به روابط اداری مطرح می شود که عبارت اند از: رشوه، اختلاس، رانت خواری و پورسانت. در مکاسب محرمة متداول از میان عناوین این گروه فقط رشوه مطرح شده و دیگر عناوین از ابداعات این کتاب است.

۴. در هریک از عناوین پس از بررسی ادله و استنتاج حکم، فصلی برای فروع آن عنوان، در نظر گرفته شده است. اهمیت این بخش از آن روست که در موارد بسیاری، فروع شامل مسائلی جدید و مورد ابتلائی هستند که در سایر کتب های رایج فقهی مطرح نشده اند.

۵. شیوه نگارش تقریرات بدین شکل است:

پیش از بررسی ادله هر یک از عناوین، نخست مفهوم شناسی و پیشینه فقهی و فراققهی آن عنوان مطرح شده است. با موضوع شناسانده و محدوده بحث مشخص شود؛ سپس ادله را نقل کرده و در گام اول، هریک از ادله بررسی سندی و دلالتی شده اند. در پایان هر قسمت، جمع بندی کلی و بیان نظر مختار (دیدگاه استاد آیت الله اعرافی) آمده است. فروع عنوان به همان شیوه کلی (مفهوم شناسی، بیان پیشینه فقهی و فراققهی، بیان ادله، بررسی سندی و دلالتی ادله و جمع بندی کلی) آمده است.

مجلد پیش رو، جلد چهارم از این تقریرات و شامل دو بخش است:

۱. مقدمات نوع چهارم مکاسب محرمة (تکسب با کارهای حرام).

۲. قسمت اول محرمات علوم (محرمات حوزه نشر).

بخش اول را حجة الاسلام احمد عابدین زاده، بحث حفظ کتب ضلال از بخش دوم را حجة الاسلام جواد ابراهیمی، بحث حق تألیف را حجة الاسلام

کریم‌پور نجف و بحث بیع مصحف را حجة الاسلام سید آقا حسن حسینی
تقریر کرده‌اند. شایان ذکر است که نظارت و راهنمایی استاد آیت الله اعرافی در
تقریر همه مجلدات چراغ راه ما بوده است.

از همه عزیزانی که در فراهم آمدن این اثر ما را یاری کردند، تشکر می‌کنیم:
استاد محترم آیت الله اعرافی رحمته الله، همکارانمان در گروه تقریر به ویژه حجج اسلام
جواد ابراهیمی، سید آقا حسن حسینی، کریم‌پور نجف و احمد عابدین زاده؛
عباسعلی مرادی (ریاست)، حمید بهرامی (صفحه‌آرا) و دیگر همکارانمان در
مؤسسه اشراق و عرفان به ویژه حجة الاسلام صمد سعیدی و حجة الاسلام
سید نقی موسوی

گروه تقریرات فقهی مؤسسه اشراق و عرفان

مقدمه

نوع چهارم از مکاسب محرمه، تکسب با کارهای حرامی است که گاه در عرف عقلا دارای منفعت محرمه می‌شوند؛ ولی شرع مقدس آن‌ها را حرام کرده است؛ مثل اجیرشدن ماشطه با آب یا دست کردن شراب، پخش شایعه، و جاسوسی ضد مسلمان‌ها.

نوع چهارم مکاسب محرمه، در دو مقام بحث می‌شود:

۱. بحث کبروی: در این مقام، حکم کلی تکسب با کارهای حرام و مستندات آن، از دو جنبه حکم تکلیفی و وضعی بررسی می‌شود.

۲. بحث صغروی: در این مقام کارهای حرامی که تکسب با آن‌ها حرام است، شناسایی و درباره ادله حرمت آن‌ها بحث می‌شود.

آنچه به طور مستقیم به کتاب مکاسب مربوط است و با آن تناسب دارد، بحث کبروی است. جایگاه بحث صغروی در ابواب دیگر فقه، مثل فقه الاخلاق، است؛ چنان‌که در نوع اول مکاسب محرمه (تکسب به اعیان نجس) از کبرای آن بحث می‌شود و اثبات طهارت یا نجاست اشیای مورد نظر

به کتاب طهارت موکول می‌گردد. طرح بحث صغروی در مکاسب به صورت استطرادی و به دلایلی است که در مقدمه بحث صغروی به آن‌ها اشاره خواهد شد. مباحث این مجلد شامل دو بحث است:

۱. مقدمات نوع چهارم مکاسب محرمة: این بحث بخش اول کتاب را به خود اختصاص داده است که در دو فصل ساماندهی شده است. فصل اول در صدد تبیین «قاعده حرمت تکسب با اعمال حرام» به عنوان بحث کبروی تکسب با افعال حرام است و فصل دوم بیانگر مقدماتی درباره عناوینی است که به عنوان مصادیق نوع چهارم مکاسب محرمة مطرح می‌شوند.

۲. محرمات علوم مربوط به حوزه نشر: این بحث شامل سه عنوان «حفظ کتب ضلال»، «احیای تألیفات» و «بیع مصحف» است که بخش‌های دوم تا چهارم کتاب را به خود اختصاص داده است.